

ד"ר חנה קטן
הרב יואל קטן

וגיניזמוס – היבט רפואי והלכתי

בעיית הוגיניזמוס

הוגיניזמוס היא תופעה נפוצה יחסית, הקיימת בדרך כלל אצל נשים צעירות [מעריכים שהיא קיימת ברמות שונות אצל כ-10% מהן]. היא מתבטאת בכיווץ בלתי רצוני של שרירי פתח הנרתיק בעקבות חשש למגע כלשהו באיזור, ובעקבות כך לקושי בתשמיש, בביצוע בדיקה גינקולוגית ע"י רופאה, ואף בהכנסת טמפון או בביצוע בדיקות הטהרה של הימים הנקיים כדין. בד"כ מדובר בוגיניזמוס ראשוני, אך קיים גם מצב בו התהליך הוא שניוני, דהיינו שהוא החל בשלב מסוים בחיי הנישואין כאשר התופעה לא הייתה קיימת קודם לכן; אך וגיניזמוס שניוני נדיר ביותר. נשים הסובלות מוגיניזמוס מודעות בדרך כלל ברמה זו או אחרת מגיל צעיר לבעייתן, אך עד לאחר הנישואין הן בדרך כלל מתעלמות ממנה לחלוטין.

ישנן דרגות חומרה שונות של כיווץ, ותגובות שונות לניסיון החדירה לנרתיק; לעיתים מדובר רק על קושי ואי-נוחות רבה במהלך התשמיש (לאשה ולבעלה), ולעיתים על חוסר אפשרות גמור לקיומו. במקרים קיצוניים האשה לא מסוגלת כלל אפילו לגעת בעצמה בחלק החיצוני של הפות והנרתיק.

הסיבות השכיחות לבעיה זו הן:

- חוויה טראומטית בעבר הקשורה לאותו איזור, אף טריוויאלית כבדיקה גינקולוגית בילדות¹, פגיעה באותו מקום בעקבות נפילה, וכדומה.
 - טראומה משמעותית יותר, הכוללת חשיפה בעבר (אף בעבר הרחוק!) למעשים מגונים ברמות שונות.
 - חינוך לקוי, בו הועברו מסרים שליליים ולא-מאוזנים לגבי יחס האשה לגופה, לצניעות, לענין התשמיש וכד'.
- בדרך כלל נשים אלו מעוניינות בתשמיש, אך קיים אצלן מעצור בלתי רצוני המונע מהן ומבעליהן את הגשמת הרצון הזה.

1. חשוב מאוד שבדיקה גינקולוגית לילדה תיעשה ע"י רופאה אשה, המיומנת בבדיקת ילדות (ישנה התמחות ספציפית לנושא זה). המעמד המבין, שבו לצורך בדיקה רפואית נחוצה מפסקים לילדה בכח את הרגליים כדי לאפשר את בדיקתה ע"י הרופא – עלול לגרום לילדה טראומה קשה, שעלולה גם להתבטא בעתיד בוגיניזמוס.

הטיפול בבעיה

למזלנו קיים היום ב"ה טיפול שבידיים אמונות ומקצועיות אמור לפתור את הבעיה, ברוב המקרים תוך זמן קצר יחסית (כאשר מדובר על בעיה ברמה קלה עד בינונית). זהו טיפול הדרגתי, הכולל:

- טיפול התנהגותי, הכולל חינוך האשה ל"התחברות לגופה" ע"י הסבר מפורט בעזרת תמונות על מבנה האברים הנשיים, הסתכלות עצמית מודרכת בעזרת שימוש במראה וכד'.
 - תירגול של מגע באיזור בידיה שלה, תירגול שימוש בטמפונים, ובהמשך תירגול-עצמי בעזרת מרחיבים נרתיקיים בגדלים שונים. בשלב מתקדם יותר – שיתוף הבעל בתירגול עם המרחיבים.
 - שילוב של השימוש במרחיבים עם טיפול פיזיותרפי לנרתיק, לעיתים בעזרת שיטת ביופידבק.
 - במצבים קשים – שילוב של טיפול פסיכולוגי, בעיקר כאשר נראה שהבעיה נובעת מטראומה משמעותית בעקבות אירוע בעבר.
- במהלך תקופת הטיפול דרושה הימנעות זמנית מתשמיש, על מנת למנוע נסיגה בהתקדמות הטיפול.

חשוב להדגיש, בניגוד לדעות נפוצות ומוטעות: כריתת קרום הבתולים איננה טיפול מתאים לאשה עם וגיניזמוס, ואף עלולה להחמיר את מצבה; הבעיה שלה כאמור איננה קשורה כלל למבנה קרום הבתולים – כי אם לנפשה, ולכן גם אם תוצאת הניתוח תהיה פתח פתוח לחלוטין לא יקל הדבר כלל על קיום התשמיש, ורק יגרם לבני הזוג תסכול נוסף בעקבות אי הצלחת הטיפול, בנוסף לסכנת סיבוכי הניתוח (אם כי הם נדירים) כגון זיהום, דימום והצטלקות שעלולה לגרום להגדלת אי-הנוחות בזמן התשמיש ולהחמרת הבעיה. רק במקרים נדירים קושי בקיום התשמיש אצל זוג טרי אכן מצביע על בעיה של קרום בתולים עבה במיוחד, ורק במקרים אלו קיימת תועלת בניתוח שכזה; אולם כאמור מדובר על מקרים נדירים ביותר, ובדרך כלל מדובר על וגיניזמוס ברמות שונות שבו יש לטפל².

2. קיימת ספרות רפואית רחבה מאוד בנושא הווגיניזמוס. נפנה כאן רק לשני מקורות עדכניים:

- 1) Moore DP, Jefferson JW. Vaginismus. In: *Handbook of Medical Psychiatry*. 2nd ed. Philadelphia, Pa: Mosby Elsevier; 2004: chap 105.
- 2) Ter Kuile MM & al.: Therapist-aided exposure for women with lifelong vaginismus: a replicated single-case design. *J Consult Clin Psychol*. 2009 Feb; 77(1): 149-159.

השאלות ההלכתיות סביב הטיפול בוגניזמוס

• האם מותר להמליץ לבני הזוג לא לשמש במשך תקופה ארוכה-יחסית עד לפיתרון הבעיה באופן משמעותי?

התשובה לכאורה פשוטה: הימנעות לצורך קיום מצוות פו"ר, בהסכמת שני בני הזוג, אין בה שום איסור; אולם הם צריכים בתקופת ההימנעות מתשמיש בימי טהרתה למעט בחיבוק ונישוק וכד' כדי שלא יגיע הבעל ח"ו למצב של הוצז"ל, והחכם עיניו בראשו.

• האם מותר להמליץ לבני הזוג שהבעל יבצע תרגילים עם מרחיבים נרתיקיים יחד עם אשתו [כמובן בזמן שהיא טהורה, וללא הסתכלות באותו מקום]?

שוב התשובה לכאורה פשוטה: מותר לבן הזוג לסייע לאשתו לטפל בבעיה בזמן טהרתה ובהקפדה על דיני הסתכלות, אך עליו להיזהר מאוד שלא יגיע למצב של גירוי והוצז"ל ח"ו³.

• איך יש להתייחס לבדיקות טהרה באשה וגניסטיט, שבקושי מסוגלת לקרב את אצבעה לאיזור הנרתיק החיצוני שלה?

תשובה: כתב הרב ר' ישראל יצחק ינובסקי זצ"ל בספרו הידוע 'טהרת ישראל' על הלכות וסתות ונידה (דפו"ר בילגורייא עת"ר; הקדמה סע' ה-ו):

...וראה מה שהרעישו הטור וב"י ביו"ד קצ"ו, באם האשה מכנסת העד באותו מקום כי אם מעט ומקנחת עצמה בשעת הפסק טהרה לא תועיל לה טבילתה, והרי היא בחזקת נידה בחיוב כרת ר"ל; אלא צריכה להכניס העד כ"כ בעומק באצבעה עד המקום שמרגשת עם בעלה בשעת תשמיש, ולפחות באם קשה לה עכ"פ תכניס העד במקום שאצבעה מגעת בכל האפשרי, ולבדוק בכל הצדדין בחורין ובסדקין, וכן תעשה עכ"פ עוד בדיקה אחת כזאת באחד מז"נ לפחות עכ"פ... והנה אספרה את שברון ועצבות לבי, אשר באו לפניי כמה וכמה נשים שיש להם בנים גדולים, ולא היו יודעים כלל שצריך להכניס בהפסק טהרה העד בפנים, וסברו שסגי בקינוח בחוץ... ויש מהם שאבותיהם ובעליהם הם תלמידי חכמים גמורים ויראים ושלמים. וביקשו שאתן להם תשובה על זה..."

הדברים האלו מדברים בעד עצמם: אין להקל מעבר לרמה מסויימת; לפחות חלק מהבדיקות חייבות להיות בדיקות מלאות. לחלק גדול מהנשים

3. אמנם דייני בית מדרשו של הרב וזנר שליט"א מסתייגים מהיתר זה.

שסובלות מוגיניזמוס קשה מאוד להגיע לרמה כזו של בדיקה, אך בדיקת הפסק טהרה ובדיקה אחת נוספת לפחות (וי"א שתיים, ואכמ"ל) דינן להיעשות בעומק הנרתיק⁴.

סיכום ומסקנות

נשים צעירות רבות סובלות מוגיניזמוס, ובדרך כלל הן מודעות במידה זו או אחרת לבעייתן גם לפני הנישואין. הבעיה אינה רק הקושי בתשמיש בו סביר להניח שהן תיתקלנה בתחילת חיי הנישואין, אלא גם הקושי הגדול שלהן לבדוק את עצמן כראוי לטהרתן לקראת הנישואין ולאחריהן. קיים היום טיפול מוצלח מאוד לבעיה זו לרוב המקרים, וראוי שרבנים ומדריכות-כלות ידעו להפנות ללא-דיחוי את הנשים הסובלות מוגיניזמוס לטיפול מתאים עוד לפני הנישואין וק"ו לאחריהן, כדי למנוע מהן ומבני זוגן בעיות משפחתיות והלכתיות קשות ביותר.

* * *

לחומר העניין שאלתי כמה פוסקים מובהקים על דעתם בענין זה, ותשובותיהם של הרבנים הגאונים שליט"א הרנ"א רבינוביץ ממעלה אדומים, הרא"ז וייס מירושלים והר"י אריאל מרמת גן רצופות בזה.

4. ועי' **בנשמת אברהם** חיו"ד סי' קצג סוף אות א (עמ' קעח במהדורה החדשה) שהגאון רי"י נויבירט שליט"א נטה להקל באשה וגינסטית שתבדוק עד כמה שהיא יכולה, מפני שבשעת דחק כזו אפשר להקל שיש לה דין כבתולה (ויש להעיר שהרבה בתולות הפתח בקרום הבתולים שלהן גדול מספיק כדי לבדוק את עצמן כעיקר הדין, אך אחרות אינן יכולות לבדוק את עצמן לעומק, וברור שלא חייבו אותן לפצוץ את עצמן; ועי' ב"ח סי' קצב ד"ה 'ואיכא למידק' [בתוך ד"ה 'עבר וננסה'] וסד"ט סי' קצו אות כג). אך הרב נויבירט שליט"א הסביר לי שכוונתו שאפשר להקל בכך רק בשעת דחק גדולה, כאשר הטיפול לא הצליח או שהוא נמשך זמן רב ואין אפשרות אחרת; וכך היא גם דעתו של הרב ישראל גנס שליט"א. ועי' בספר בדי השולחן על הל' נידה סי' קצו סע' ו בביאורים ד"ה 'רק שבדקה' שהאריך בענין זה, ומסקנתו (עמ' שח) שלגבי בדיקת הפס"ט ובדיקת ראשון ושביעי 'צריכה לדחוק את עצמה' ולבדוק בחו"ס אף שקשה לה. ואכמ"ל.

הרב נחום אליעזר רבינוביץ

הפסק טהרה ובדיקות ז' נקיים בוגיניזמוס – שו"ת

בס"ד נר שני לחנוכה תש"ע לפ"ק

כש"ת ידידי הנעלה מוהר"ר יואל קטן שליט"א.

אחדשה"ט כיאות. מכתבו קיבלתי ויש בו ידיעה חשובה בעניין בעיה שלא היתה ידועה לי, והיא תופעת הוגיניזמוס שהיא קיימת אצל עשרה אחוז מן הנשים. אבל העיקר הוא שהבעיה ניתנת לטיפול ברוב המקרים, ודבר זה בודאי צריך לפרסמו אצל הרבנים ואצל יועצות הלכה, ומה מאד צודק כת"ר שצריך להפנות אשה כזאת לטיפול, ובעלה אף הוא יעזור בטיפול כפי הנדרש ובהירות ההלכתית הנצרכת. אולם כת"ר מעלה שאלה בעניין סוג הבדיקות שצריכה אשה כזאת לבצע, הואיל "שבקושי מסוגלת לקרב את אצבעה לאיזור הנרתיק שלה".

ברם שאלה זו אינה מתייחסת רק לאשה עם בעיה זו, שהרי תמיד היו מקרים של נשים שהבדיקה היתה קשה עליהן, וכבר נידונו שאלות כאלה על ידי הפוסקים בכל הדורות. וכת"ר מסיק להחמיר עכ"פ בהפסק טהרה ובדיקה אחת נוספת שתהא בעומק הנרתיק ולבדוק בכל הצדדין בחורין ובסדין, ומביא משפט מדברי בעל "טהרת ישראל" בהקדמה לספרו שלכאורה אינו מניח שום מקום לספק ובודאי לא להקל יותר מזה. ברם שפיל לסיפא דקרא, כי בגוף ספרו סי' קצו סעיף ו' ס"ק מג פוסק: "...לא בדקה בכל החורים וסדקים בבית החיצון בדיעבד אם כבר טבלה שוב לא מחזירין אותה לספור פעם שנית. והמיקל אף שלא טבלה עדיין – אין לגעור בו. וצ"ע". וראה שם אות קל שמסביר: "דיש לסמוך בהאי גונא על הראב"ד בספר בעלי הנפש דלבעלה אין צריך בדיקה בחורין ובסדין אף בהפסק טהרה, רק לטהרות בלבד, ואע"ג דהרשב"א חולק עליו... ומב"ן...". ודברי הראשונים הללו הביאם בבית יוסף (סי' קצו ד"ה וממ"ש הרמב"ם), וכדאי לעמוד על ביאורו של בעל טהרת ישראל שהוא מאיר עיניים. וראה שם בבית יוסף עוד בד"ה שלאחריו "ומה שכתב שתכניסהו עד מקום שאבר התשמיש מגיע... ודברים אלה קשים בעיני... וזכורני כי בנעורתי היו מגמגמים על בדיקה זו" וכו'.

לפני שנדון בדברי הראב"ד צריך להקדים את המשנה ריש נדה והגמרא שעליה (ה, א):

והמשמשת בעדים הרי זו כפקידה וממעטת על יד מעת לעת ועל יד מפקידה לפקידה. אמר רב יהודה אמר שמואל, עד שלפני

תשמיש אינו ממעט כפקידה. מאי טעמא? אמר רב קטינא, מתוך שמהומה... אינה מכנסת לחורין ולסדקין... שתי בדיקות אצרכוהו רבנן חד לפני תשמיש וחד לאחר תשמיש – כי קתני הרי זו כפקידה אלאחר תשמיש.

וכתב הראב"ד בבעלי נפש (שער הספירה והבדיקה, מהדורת ר"י קאפח, ירושלים תשל"ח, עמ' סט):

...מצאנו שלש בדיקות חלוקות זו מזו. בדיקה הראשונה – בדיקת קנוח, והיא בדיקה למציאת הכתם לשלש נשים שהיו ישנות במטה אחת... והשנית – בדיקת בית החיצון, והוא מקום שהשמש דש, והיא בדיקה לנדה ולזבה ליום ההפסקה ולבדיקת השבעה אשר אמרנו למעלה. והשלישית – בדיקת חורין וסדקין בבית החיצון, והיא בדיקת הטהרות, כאשר אמרו בגמרא (נדה ה, א): עד שלפני התשמיש אינו ממעט כפקידה. מאי טעמא – מפני שהבודקת לביתה אינה מכנסת לחורין ולסדקין.

הנה ראינו מכאן, כי אע"פ שתקנו חכמים בדיקה לתשמיש ולטהרות, עד שלפני תשמיש המטה בדיקה הוא לתשמיש ואינו בדיקה לטהרות, מפני שאינה מכניסתו לחורין ולסדקין... ויש מי שאומר דבדיקת זבה, בין בדיקת יום ההפסקה בין בבדיקת השבעה – בעינן בדיקה מעולה כבדיקת הטהרות, ולא הקלו לגבי בעל, אלא בדיקת המעלות באשה העסוקה בטהרות שהצריכוהו בדיקה אף לבעלה. ומסתבר כלישנא קמא, מכיון שהקלו על הבדיקה שאפילו בשנים לנדתה בדקה עצמה ומצאה טהור הרי היא בחזקת טהורה, אלמא בבדיקה כל דהו סגי לה... ובדיקת הוסתות שאמרנו שהיא צריכה בדיקה לטהר את יום הוסת כמו כן בבדיקה קלה סגי לה, ואינה צריכה להכניס לחורין ולסדקין, מיהו בעיא בדיקה בבית החיצון. אלא שאין שעות הבדיקות שוות, כי עקר בדיקת הוסתות הוא בשעת הוסת, ואם לא בדקה עצמה בשעת הוסת ובדקה עצמה לבסוף ומצאה טהור – טהורה. אבל בדיקת הזבה עיקר בדיקתה בתחלת יום הראשון ובסוף יום השביעי כדי שתהא תחלתן וסופן בטהרה, ואם בדקה באחת מהן כבר אמרנו שהיא טהורה.

וראה בטהרת ישראל (אות קל הנ"ל) שביאר את שיטת הראב"ד בטוב טעם ודעת וז"ל:

דסבירא ליה להראב"ד כיון דלהא לא חיישינן שתראה בלא הרגשה, דאמרינן דאם תרגיש האשה בנפשה שנפסק ממנה ראיית דם נדות בודאי היא בחזקת שלא תראה עוד, אלא דעיקר בדיקת הפסק טהרה היא רק גזה"כ כדי לבער דם טמא מאותו מקום ולהדיח כל בית החיצון ולעשותו נקי, ותבדוק

ותראה שהוא נקי... ובחורין ובסדקין לא איכפת לן שתבדוק, דלהעמדת דם לא חיישינן, דאם איתא שראתה היה נמצא דם גם בבית החיצון. והא דלטהרות צריך בדיקה בחורין ובסדקין הוא משום דבאמת אם נמצא איזה לכלוך דם בחורין ובסדקין שנשאר מדם שראתה כבר – היא מטמאה טהרות, אבל לבעלה לא איכפת לן, ובלבד שלא תראה מחדש. והא דהקפידה התורה על הבדיקה הוא כדי שתבדיל בין טומאה לטהרה בבית החיצון, אבל בחורין ובסדקין מאן יימר לן שתבדיל ונעשה היכר בין טומאה לטהרה? וסגי בזה שעשתה נקי ובדקה כל בית החיצון, ודי בהכנה והזמנה זאת... דהתורה לא אסרה אלא דם שתראה ויצא ממקורה, אבל לא דם שעדיין הוא בבית החיצון ממה שראתה אתמול.

אומנם בנודע ביהודה קמא יו"ד סי' מו כתב דברים מאלפים: "והנה פשפשתי בכל דברי רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל בהלכות איסורי ביאה... אינו קורא לה בדיקה אלא קינוח... אלא ודאי דקינוח סגי באמת לבעלה". ולעיל שם ציין: "הרי"ף בהלכות נדה לא הזכיר הבדיקה כלל". ועל יסוד הדברים האלה הוא מסיק: "ומעתה אחרי אשר מצאתי און לי שלשה חמורי עולם המקילים בה בבדיקה זו, והם הרי"ף והרמב"ם והראב"ד – עתה מלאני... לבי לדון גם כן ולהביא סמוכים מן התלמוד גם כן להקיל בה".

מעתה אף אני מרהיב עוז בנפשי לנסות ללקוט סייעתא מדברי רבינו הגדול. והנה הרמב"ם גם הוא העתיק את הגמרא נדה הנ"ל בהלכות מטמאי משכב ומושב ג, ד אלא ששינה בלשונו: "ועד שלאחר התשמיש הרי הוא כפקידה, ושלפני התשמיש אינו כפקידה מפני שאינה בודקת בו יפה". וכבר ציינו נושאי כליו שרבינו העתיק את לשון הירושלמי נדה א, א: "לוי אמר, בעד שלאחר תשמיש היא מתנית', אבל בעד שלפני תשמיש המומה היא לביתה ואינה בודקת יפה". לכאורה מוכח שהרמב"ם העדיף את לשון הירושלמי מפני שהוא כולל יותר. בדיקה יפה מצריכה גם כניסה לעומק וגם בדיקה בחורים ובסדקים, וראה שבפיהמ"ש (נדה א, א) כתב: "ומחמת להיטותה לתשמיש לא תדקדק להכניס את הבגד כפי יכלתה"; כפי יכלתה – ביטוי הכולל כל האפשרויות. לטהרות – אפילו אם נשאר שם בעומק או באיזה קמט דם טמא דבוק מקודם הרי זה מטמא את הקדשים; לפיכך צריך בדיקה יפה. אבל לתשמיש אין דרישות חמורות כל כך, הואיל והיא נאסרת רק אם עכשיו נובע דם מן המקור, והרי דם טרי כזה מן הסתם יוצא מיד החוצה, ואפילו בדיקה קלה בבית החיצון תגלה אותו.

הרי כבר הורנו הנודע ביהודה שלא הראב"ד בלבד הוא המיקל אלא גם הרי"ף והרמב"ם מסכימים עמו, וממילא ודאי שהמורה כמותם גם לכתחילה יש לו על מי לסמוך. ברם עם כל זה לא מלאני לבי להתעלם מהפוסקים שהחמירו בדבר זה. אשר על כן נראה לפענ"ד להציע הצעה שיש בה לצאת

גם ידי הרשב"א והרמב"ן, ואם הדבר ניתן לבצע אותו במציאות כי אז יהיה מותר על כל פנים בשעת הדחק וכל שכן באשה הסובלת מוגיניזמוס.

כתב בהגהות מיימוניות לעניין אשה ששימשה ויש חשש שמא תפלוט זרע (הלכות איסורי ביאה פרק ו' אות ב):

...ואם רוצה לצאת מכל הספיקות תרחוץ גם בחמין עם הקינוח, וכן מוכח פרק ח' דמקואות (משנה ד') דתנן: האשה ששימשה וירדה וטבלה ולא כבדה הבית – כאילו לא טבלה; משמע דקודם טבילה מועיל כיבוד.

הרי שניקוי במים הוא יעיל יותר מקינוח להסיר אפילו זרע הדבוק בחורים ובסדקים. אמנם לפנינו לא היה ניתן בקלות לרחוץ בחמין כי אם מחוץ לגוף ממש, ורק מעט מאוד מים חמים נכנסו לבית החיצון. אולם, אם ניתן להזרים מים בכוח פנימה, זה ודאי מועיל יותר לנקות אפילו מבדיקה יפה.

היום ישנו מיתקן כמו חוקן שמשתמשים בו לניקוי הבית החיצון, כי יש לו צינור דק וצר עם פה חלק הנכנס לאותו מקום בקלות אפילו אם הפתח קטן מאוד, וממלאה אותו מים חמימים תחת לחץ מסוים, והמים שוטפים את כל החדר. אם ניתן להשתמש במיתקן כזה גם במקרה של וגיניזמוס, הרי זה יעיל יותר אפילו מקינוח בעד רך, וניתן לעשות את הפסק הטהרה בכך בנוסף על קינוח קל, ולא צריך לדחוק את העד לשם. כמובן שזאת היא שאלה מציאותית, ובודאי רעייתו של כת"ר שהיא רופאה מומחית תוכל לברר את הדבר. ואשר לבדיקה השנייה באחד משבעת הימים, כדאי לסמוך על עמודי ההוראה במקרה קשה כפי שתיאר כת"ר, למנוע צער מבנות ישראל.

הכו"ח למען כבוד התורה ולומדי

נחום אליעזר רבינוביץ

הרב אשר וייס

ה"ט ובדיקות ז"נ בוגינזמוס – שו"ת

בס"ד ה' שבט תש"ע
 כבוד ידידי הרה"ג
 מרביץ תורה ומזכה רבים
 הרב יואל קטן שליט"א

במה ששאל לדעתי בענין נשים הסובלות מ"וגיניסמוס", שהיא בעיה רפואית שהסובלות ממנה מתקשות מאד לעשות בדיקות כראוי בשבעה נקיים, כיצד תטהרנה לבעליהן.

מהות הבעיה הינה כיוון לא רצוני של שרירי הנרתיק בכל מגע באו"מ. מחלה זו מקשה עד מאוד על קיום מצות עונה ועל בדיקת ז"נ, ולפעמים בלתי אפשרי לחלוטין לסובלות ממחלה זו להכניס אפילו אצבע קטנה לנרתיק. למחלה זו יש רמות שונות. לעיתים די בטיפול פסיכולוגי ותוך מספר חודשים נפתרת הבעיה. לעיתים הטיפול ממושך יותר, ולעיתים רחוקות לא מצליחים להביא מזור לנשים אלו אף ע"י טיפול ארוך.

כבודו ציטט מספר נשמת אברהם בשם הגר"י נויבירט שליט"א שנשים אלה תעשינה כמיטב יכולתן ודי בכך, כמו בבתולה שאינה יכולה לבדוק בעומק הנרתיק. ושאל לדעתי בענין.

אקדים ואומר דלענ"ד יש לחלק טובא בין בתולה שפתחה נעול ובודקת עד מקום שידה מגעת, ופשוט שאינה מצויה לפצוע את עצמה, ועוד דכיון שכך טבעה הו"ל כאילו הפרוודור מסתיים בקרום הבתולים ואין אחריו כלום ויוצאת יד"ח בבדיקה עד מקום בתוליה, משא"כ חולות אלה שפתחן פתוח אלא שמחמת הבעיה הנ"ל מתכווצים שרירי הנרתיק עד שקשה להם לעשות בדיקות פנימיות. ולכאורה דין נשים אלה כדין אשה גידמת או שוטה שאינן יכולות לבצע בדיקות בעצמן, ונבדקות ע"י אחרות. ואם אי אפשר כלל שתיבדקנה אף לא ע"י אחות מקצועית, עדיין צריך עיון, דאיך נתיר איסור גמור משום קושי או אפילו חולי, ובפרט אם בטיפול ראוי ומקצועי לרוב נשים אלה יש פתרון ומזור תוך חודשים ספורים.

ואף שיש מן הפוסקים שהוכיחו דהיכא דאי אפשר א"צ בדיקת חו"ס מבתולה דמהני בדיקותיה, ע"פ דברי הב"ח בסימן קצ"ב שכתב "ואיכא למידק דלמאי דמבואר בסימן קצ"ו דצריכה בדיקה לחורין ולסדקין עד מקום שאבר התשמיש מגיע ואם לא עשתה כן לא הוי אלא קינוח בעלמא

ולא יצאה ידי בדיקה א"כ בתולה שתבעה לינשא היאך יכולין לבדקה בעוד פתחיהן נעול... י"ל לפי מה שיתבאר בסימן קצ"ו דהרבה מחברים לא הצריכו לבדוק עד מקום שהשמש דש אלא שתבדוק בחורין ובסדקין כפי כחה, ולכולי עלמא בדיעבד סגי אע"פ שאינה מכניסתו עד מקום שהשמש דש, א"כ לפ"ז הבתולות ג"כ בודקות את עצמן היטב כפי כח האפשר ויוצאות ידי חובתן דכדיעבד דמי מאחר שאי אפשר בענין אחר". הרי לן לפי הב"ח דדי לן בבתולה אם בדקה כפי כחה, וא"כ לכאורה י"ל דה"ה בני"ד כדיעבד דמי כיון שאי אפשר בענין אחר, והפוסקים הביאו דבריו להלכה עיין בסדר"ט שם סקי"ד. וכע"ז כתב בשו"ת זכרון יוסף יו"ד סי' י' גבי אשה שיש לה מכה ותחבו לה טבעת באו"מ כך שאינה יכולה לבדוק בכל החו"ס, דבכה"ג כו"ע מודים להראב"ד דא"צ בדיקת חו"ס וסגיא לה בבדיקה קלה, והסכים עמו הסדר"ט בסי' קצ"ו סקכ"ג ע"פ דברי הב"ח הנ"ל.

אך באמת נראה טפי דמן התורה די בבדיקה כל דהו כל שנדע על ידה שנסתם מעיינה ואפי' שאינה לעומק, וכמ"ש החזו"א יו"ד סי' צ"ב אות כ"א, אלא שחכמים חייבו לבדוק בחו"ס בעומק הפרוזדור, ופטרו את הבתולה כיון דא"א לה לבדוק ואוקמוה אדאורייתא ובלבד שתבדוק כפי כחה, ושוב אין הכרח לדמות חולה לבתולה.

אך באמת יש להקל בזה במדה מסויימת, ואבאר.

הנה דעת הראב"ד בבעלי הנפש שער הספירה והבדיקה דלא הצריכו בדיקת חורין וסדקים אלא לטהרות ולא לבעלה, ולדבריו יש מקום להקל בני"ד. אך רוב הראשונים חולקים על דברים אלו ובראשם הרשב"א (נדה ה' ע"א, ובתורת הבית הארוך בית ז' שער ה'), הרז"ה בהשגות על הראב"ד, וגם הרא"ש בפרק י' סימן ה', ולדעתם גם לבעלה צריך בדיקת חו"ס. וכך פסקו השו"ע והרמ"א בסימן קצ"ו ס"ו.

ואמנם בשו"ת נודע ביהודה קמא יו"ד סימן מ"ו האריך לבסס את שיטת הראב"ד ונקט דגם הרי"ף והרמב"ם הלכו בשיטתו, וכפשרה הכריע להלכה כשיטת הרמב"ן בנדה ה' ע"א דבהפסק טהרה צריך בדיקת חו"ס אבל לא בבדיקות ז"נ.

אך רבים מן האחרונים דחו את דברי הנוב"י ונקטו כשיטת השו"ע דצריך בדיקת חו"ס בכל הבדיקות, כ"כ החוות דעת שם בס"ק ד', הגר"ב רנשבורג בחכמת בצלאל (פתחי נדה עמ' ע"ה), הלחוי"ש בסימן קצ"ו סקי"א ועוד. מאידך מבואר בשו"ת הגרעק"א מהדו"ק סוס"י ס' דבשעה"ד הסכים להקל כשיטת הרמב"ן וכהכרעת הנוב"י, ע"ש.

עוד מצינו מקום להקל בזה באשה הפוסקת בדר"כ מלראות ביום ה' או ו' לתחילת ראייתה, די"ל דאזלינן בתר רובא שבדר"כ פוסקת מלראות בימים אלו ואינה צריכה להפסיק בטהרה מדאו', וכפי שכתב בשו"ת זכרון יוסף יו"ד סי' י' והביאו בסדרי טהרה סוף ס"ק כ"ג, אלא שהסד"ט פליג עליה וגם רעק"א בתשובה הנ"ל דחה דבריו. ועיין באבנ"ז יו"ד סי' רנ"ב רנ"ג ורנ"ה שהיה רגיל להורות כזכרון יוסף אם אינה רואה יותר מז' ימים, דאינה צריכה ספירה מדאו' רק מחמת חומרא דר' זירא.

אמנם אף בדעת הראב"ד נחלקו האחרונים. הנובי"ש שם כתב דדי ב"קניוח בעלמא לא בעומק כלל רק מעט לתוך ראשית הפרוזדור", והיינו בדיקה "כל דהו" שכתב הרשב"א בשמו, וכ"כ במהדו"ת יו"ד סי' קכ"ט. אך החו"ד שם בסוה"ד והגרעק"א בשו"ת מהדו"ת סימן ל"ד נקטו דאף לראב"ד צריך לבדוק בעומק אלא שאין צריך בדיקה בחו"ס, עי"ש.

ועוד יש מקום לציין את מש"כ הגאון רבי דוד מקארלין בשאלת דוד יו"ד סימן ג' ד"ה תבנא לדינא, והגר"י מקוטנא בשו"ת ישועות מלכו יו"ד סימן ל"ב, דלא צריך לדקדק לבדוק בכל החו"ס אלא די אם בדקה היטב בתוך הנתיק, עי"ש.

ובעיקר הבדיקות דהפס"ט וז"נ מצאנו בזה כמה דרכים וג' מחלוקות בדבר. דעת הנודע ביהודה מהדו"ק סי' נ"ט והאבני מלואים בשו"ת סימן כ"ג דמדאורייתא די שנותנת דעתה להרגיש אם דם יוצא מן המקור וסגי בזה אף להפסק טהרה, וחז"ל הם שהחמירו להצריך בדיקה בחו"ס. דעת הגרעק"א בשו"ת מהדו"ק סי' ס' והחו"ד בסי' קצ"ו סק"ד שהן לענין הפס"ט והן לענין ז"נ בעינן בדיקה מן התורה. ואילו החת"ס בשו"ת יו"ד סי' קע"ז הכריע שאמנם לגבי הפסק טהרה בעינן בדיקה מן התורה אך לענין ז"נ סגי בנתינת דעתה, ומכ"מ הצריכו חז"ל בדיקת חו"ס כיון שקשה מאוד לבדוק ע"י נתינת דעת בלבד.

אכן כבר נחלקו הראשונים בכל עיקר בדיקת הפסק טהרה אם מן התורה היא, דהאור זרוע בח"א סי' של"ח כתב דדין הפס"ט מדרבנן הוא, ותוספות הרא"ש בנדה ס"ט ע"א מסופק בזה אם הוא מן התורה או מדרבנן, ומהרמב"ן בהלכותיו רפ"ב דנדה משמע דהוי מדאורייתא כפי שדייק הגרעק"א בתשובה הנ"ל עי"ש. וכן לענין בדיקת ז"נ מצינו מח' בזה, עי' בתוס' הרא"ש הנ"ל דמשמע דהוי מדרבנן, ובשו"ת רעק"א הנ"ל בשם הרמב"ן כתב דהוי מדאו', וכן הוא גם בסד"ט סי' קצ"ד אות ד' ד"ה נחזור, וכן נקט גם החזו"א יו"ד סי' צ"ב אותיות כ"א וכ"ו (אך לענין בדיקת הפס"ט מבוארת דעתו שם שעיקרה מן התורה).

והנה כתבו רוב האחרונים דאין בדיקת חו"ס אלא מדרבנן ולא מן התורה. כ"כ הסד"ט שם, ובחזון איש סימן צ"ב אות כ"א, ולשיטתם יש יותר מקום להקל בכל זה.

ולגבי שאלתנו, נראה דאם מדובר בוגיניזמוס קל, ויש סיכוי סביר שתוך מספר חודשים תחלץ מן המצר ותתרפא, אין להקל בזה כלל אלא בבדיקה גמורה בהפסק טהרה ובבדיקות א' וד', והלא מצוי מאד שזוג נמנע מקירבה במשך מספר חודשים לאחר לידה, וכך יעשו גם במקרה זה.

ואם מדובר במקרה קשה שהטיפול בו עלול להתארך מאוד, יש להקל ולעשות בדיקת חו"ס רק בהפסק טהרה, אך גם בבדיקות א' וד' תצטרך לבדוק בתוך הנרתיק ולא די בקינוח חיצוני בלבד. אמנם יש להקל בבדיקה ע"י הכנסת העד במדת האפשר אף שאינה מגיעה עד למקום שהשמש דש ואף לא עד עומק כל האצבע, דהלא הרבה הקלו האחרונים באשה שיש לה מכה בנרתיק שתבדוק עד מקום המכה, עיין שו"ת חת"ס יו"ד קמ"ב, שו"ת צמח צדק יו"ד קכ"ג אות ג' ושו"ת מנחת יצחק ח"ה סימן ק"ל-קל"א.

וכאשר מדובר בשעה"ד גדול ביותר, ואין רואים פתרון לבעיה, ושלימות הבית עלולה להיפגע, יש לסמוך על דעת ערוך השלחן בסעיפים כ"ה-כ"ו, הצמח צדק הנ"ל והישועות מלכו יו"ד סי' כ"ד-כ"ה דבבדיקה אחת ראשון או שביעי סגי.

אך קשה לענ"ד להקל יותר מזה, ואם א"א לבדוק כנ"ל, תוכל להיבדק ע"י רופאה או אחות. ואין אני יכול להקל יותר מזה.

ויה"ר שלא ניכשל בדבר הלכה.

הרופא כל בשר ומפליא לעשות ישלח רפו"ש לחולי עמו בית ישראל.

בידידות וביקר

אשר וייס

הרב יעקב אריאל

הפסק טהרה ובדיקות ז"נ בוגינימוס

לכבוד הרב יואל קטן שליט"א.

איני יודע מדוע ראית לפנות אלי בשאלה כה חמורה הנוגעת לאיסורי כרת, אך איני יכול להשיב פניך ריקם. ולכן עיינתי בנושא זה, וזה אשר העליתי במצודתי הדלה.

נקודת המוצא לדיוננו היא השאלה, מהי שעת הדחק בנ"ד. אין ספק שאישה שיכולה לעשות לפחות שלוש בדיקות יסודיות ועמוקות, אחת בהפס"ט ועוד שתיים בימים ראשון ושביעי חייבת לעשות זאת ואין להקל לה. אך מדבריך עולה שיש נשים שאינן מסוגלות לגעת באותו מקום, או שהדבר קשה להן מאוד והטיפול שירפא אותן עלול להימשך זמן רב. האם יש לראות זאת כשעה"ד ולהשוותן לבתולות המסתפקות בבדיקות שטחיות?

לכן לענ"ד אין תשובה אחידה לשאלה זו. כל מקרה צריך דיון לגופו. אך הנחת היסוד היא שצער גדול נחשב כשעה"ד, ויש מקום להתחשב בו. כי דרכיה דרכי נועם הוא כלל גדול בתורה (ראה לדוגמא סוכה לב, א). איני יודע באיזה מקרה דן הגר"י נויבירט שליט"א, אני מניח שהנחתו הייתה שמדובר בצער גדול ולכן הקל. אתה מצטט את דברי הטהרת ישראל בהקדמתו, שעיקרה דברי כיבושין לנשים המזולזלות בבדיקות והדברים ראויים לאומרם. השאלה היא, האם הדברים מכוונים גם למקרים חריגים של שעת דחק גדולה?

נפסק בשו"ע יו"ד סי' קצו ס"ו:

כל בדיקות אלו, בין בדיקת הפסק טהרה בין בדיקת כל השבעה, צריכות להיות בבגד לבן ותכניסנו באותו מקום בעומק לחורים ולסדקים עד מקום שהשמש דש ותראה אם יש בו שום מראה אדמומית, ולא שתכניסהו מעט לקנח עצמה. ואם יקשה בעינייה מאוד להכניסו כל כך בעומק, לפחות בדיקה של יום הפסק טהרה ובדיקה של יום ראשון מהשבעה תהיינה עד מקום שהשמש דש.

מיהו בדיעבד אם לא עשתה כן כלל רק שבדקה עצמה יפה בחורין ובסדקין בעומק היטב כפי כחה, אע"פ שלא הגיע למקום שהשמש דש, סגי לה.

ובפתחי תשובה שם ס"ק ט:

עי' בתשו' נודע ביהודה חלק יו"ד סוף סי' מ"ו שהאריך להוכיח דעת הרבה פוסקים להקל בהבדיקה, אלא שלא מלאו לבם להקל לגמרי כיון שיש ג"כ דעת הרבה פוסקים המחמירים. אך במ"ש הש"ע דבדיקה של הפסק טהרה ובדיקה של יום ראשון כו' בזה נראה לו להקל ולסמוך על הרמב"ן דרך בדיקה של הפסקת טהרה צריכה לחורין ולסדקין, אבל שאר בדיקות אפילו של יום ראשון די בבדיקה קלה.

מן הראוי ללמוד את תשובתו של הנוב"י במקורה, כי היא אכן פינה לכל הדנים בנושא זה. להלן תמצית תשובתו של הנוב"י:

הנה ראש המדברים המחמירים בה הוא הרשב"א... והרמב"ן הכריע דבדיקות הפסקה וכו' צריכה חורין אבל בדיקת שבעה בחזקת טהרה עומדת בבדיקה כל דהו סגי. הראב"ד מיקל בבדיקה כל דהו, שהרי כתב שאין לך בדיקה כל דהו יותר מתביעה, וא"כ כיון שבודקת אף בקינוח בעלמא כבר נותנת לכה ודי. אמנם הב"י סימן קצ"ו כתב בשם הראב"ד שבדיקת נידה גם לדעתו צריכה להיות עד מקום שהשמש דש. אך לדעת הנוב"י אחר עיון בספרו של הראב"ד "בעלי הנפש" ש"עיקר הבדיקה מה שהיא נותנת דעתה אם היא טהורה, ואם איתא דהוי דם בבית החיצון היתה מרגשת בעצמה". כלומר לדעת האב"ד סגי בבדיקה כל דהו. אלא שראשונים רבים חולקים עליו, הרא"ש, הרז"ה, הסמ"ג והסמ"ק... והב"י גמגם בבדיקה שהיא דבר שא"א ורוצה לגבב איזה קולות שלא תצטרך להכניס עד מקום שהשמש דש אבל עכ"פ חורין וסדקין צריכה.

הנוב"י מדייק מלשונו של הרי"ף בהל' נדה שלא הזכיר הבדיקה כלל רק הזכיר שצריכה ז"נ, ולפי הנראה דעתו כדעת הראב"ד. וכן סובר הרמב"ם לדעתו:

והנה פשפשתי בכל דברי רבינו הגדול הרמב"ם, וז"ל בפ"ד הלכה י"ד דרך ב"י ובנות ישראל לבדוק עצמן אחר תשמיש כיצד **מקנח** האיש עצמו במטלית נכונה לו ומקנחת האשה עצמה במטלית נכונה לה וכו', וכן בהלכה ט"ו בגדים אלו **שמקנחין** בהם וכו' והבגד **שמקנחת** בה היא נקרא עד שלה. ובהלכה ט"ז הצנועות אינן משמשות עד שיבדקו עצמן קודם תשמיש וכו'. ובהלכה י"ז המשמש פעמים רבות וכו' אלא **מקנח** הוא בעד שלו והיא בעד שלה וכו' שמשח מטתה ו**קנחה** עצמה וכו', וכן בהלכה י"ט **קנחה** עצמה בעד כו', וכן עוד פעמים רבות בדבריו

אינו קורא לה בדיקה אלא קינוח. ומעתה אחרי אשר מצאתי און לי שלושה חמורי עולם המקילים בה בבדיקה זו והם הרי"ף והרמב"ם והראב"ד... היה ראוי לסמוך להקל מאד בבדיקה, אלא שלחומר הנושא ולרוב הפוסקים המחמירים והמה גדולי עולם הקדמונים לא מלאני לבי להקל לגמרי, אך שמצאנו הכרעה בב"י שהבדיקה של הפסקת טהרה ובדיקה של יום ראשון מהשבעה תהיינה כך ובשאר יש לה להקל. עכת"ד.

מדבריו עולה שבעצם ניתן היה לסמוך גם בהפס"ט ובבדיקות היום הא' והז' על הראב"ד, אלא מכיון שרבו החולקים עליו לא רצה לסמוך על כך במקום שאפשר. אך בשעה"ד כאשר אין כל אפשרות אחרת יכולה אישה לסמוך על הראב"ד, ודיה בבדיקה שטחית עד היכן שידה מגעת.

כדעת הנוב"י סוברים גם האב"מ בשו"ת סי' כג, החת"ס יו"ד סי' קעז וכן הבנין ציון ח"א סי' עא (ר' כל זאת בטהרת הבית לגר"ע יוסף ח"ב סי' יג ס"ו).

ובפתחי תשובה יו"ד סי' קצח:

אישה שיש לה טבעת באותו מקום... מקיל בתשו' זכרון יוסף (סי' ט) לענין הבדיקה. והחוו"ד חולק עליו מאחר שרבו דעת רבותינו המחמירים דבעינן דוקא בדיקת חורין וסדיקין, ומשמע דאינה בדיקה כלל בלא חו"ס. אולם אחת היא שיש בזה לדון ולהקל די"ל דמאי דצריך בדיקת חו"ס היינו כיון דע"פ הרוב אינה יכולה להכניס העד בעומק עד מקום שהשמש דש ממש כמ"ש הב"י... יש תקנה לאחותנו לבדוק בשפופרת. ר' שם.

[בימינו יש אפשרות מעשית, במקום שפופרת, לבדוק אישה שיש לה פצע בנרתיק או גורם אחר שאינו מאפשר בדיקה ע"י בודקת המשתמשת בקיסם שבראשו צמר גפן. היא יכולה לעקוף את הגורם המעכב, או את הפצע, ולבדוק את האישה לעומק. מיהו אין אפשרות מעשית להשתמש בבודקת כדי לבדוק גם הפס"ט וגם את כל הבדיקות של הז"ג, ויש להסתפק בעיקר בבדיקת הפס"ט שהיא המוציאה את האישה מחזקת רואה דם.]

הנחתו של הזכרון יוסף היא שכל הבדיקות, כולל בדיקת הפס"ט, הן מדרבנן, כי מה"ת יש לסמוך על רוב הנשים שמפסיקות לדמם אחרי ה' או ו' ימים מתחילת ראייתן, ורוב וחזקה רובא עדיף. לדעתו ספירת ז"ג מה"ת מטרתה רק לוודא שהאישה לא חוזרת לדמם, אך חיוב הבדיקות הוא מדרבנן. וראה טהרת הבית להגר"ע יוסף ח"ב מעמ' רלה ואילך שמפלפל בדבריו באריכות, ותולה זאת בשאלה הידועה אם סד"א לחומרא הוא מה"ת או מדרבנן. ושם בעמ' רנג מביא את תשובת האו"ש שהסכים לזכרון יוסף, וכן האב"נ יו"ד ס' רנב וסי' רנה והחזו"א יו"ד סי' פא.

וז"ל ערוך השולחן סי' קצו סכ"ז:

כתב הטור כל בדיקות אלו... תכניסהו לחורין ולסדקין עד מקום שאבר התשמיש מגיע ואם לא עשתה כן לא הוי אלא קינוח בעלמא ולא יצתה ידי בדיקה עכ"ל. ורבינו הב"י בספרו הגדול התמרמר על מ"ש הטור שתכניס הבדיקה עד מקום שאבר התשמיש מגיע שא"א כלל להכניס כל כך בעומק ואם תתאמן להכניס כל כך בעומק תקלקל א"ע בשריטות ע"י הבדיקה ותוציא דם ע"י השריטות שתעשה בבשרה, וכך אומרות הפקחות שבנשים, והזקנים שהיו בימיו התרעמו על בדיקה זו ע"ש. ויש שכתבו שבאמת אין כוונת הטור בדווקא עד מקום וכו' אלא להעדפא בעלמא כתב כן, והעיכוב הוא רק שתכניס לחורין ולסדקין ולא קינוח בעלמא מבפנים.

והנה בתולה אינה מסוגלת לבדוק בעומק, ובכ"ז היא מטהרת את עצמה לקראת כניסתה לחופה ואיש לא פקפק בטהרתה. וכבר הביא ראיה זו הגר"ע יוסף שם בעמ' שמו בשם הב"ח, הסד"ט סי' קצו ס"ק כג, החזו"א יו"ד סי' צב אות כא, שאילת דוד יו"ד סי' ג ועוד.

אומנם יש בתולות המסוגלות לבדוק גם בעומק, אך רבות אינן מסוגלות לכך. ואע"פ שאפשר כיום לבחוק את הבתולין ע"י ניתוח, וגם בימי קדם היו בתולות שהשירו את בתוליהן אם ע"י מעיכת אצבע או מוכת עץ, אך לא מצינו שדרשו מבתולה להשיר את בתוליה ע"מ שתוכל לבדוק לעומק. אדרבה, ראוי לכלה שתגיע בתולה לחופתה. ע"כ בדלית ברירה גם בדיקה שטחית שמה בדיקה. וגם החולקים על הראב"ד יודו ששעה"ד כדיעבד דמי, ואפילו בהפס"ט תועיל בדיקה שטחית.

וכמו כן לא מצינו שבתולה תיבדק בימינו ע"י בודקת, אע"פ שלעיל כתבנו שאישה שיש לה פצע בנרתיק ואינה יכולה להיטהר שתעשה לפחות הפס"ט ע"י בודקת, בתולה שאני, שהרי מימות משה רבנו בתולות נכנסו לחופה על סמך בדיקות שטחיות לפי יכולתן, לכן גם בימינו אין צורך לשנות ממנהג אימותנו הקדושות והטהורות. משא"כ פצע בנרתיק, לא היה מנהג קבוע בדבר ולכן יש לבדוק לפחות הפס"ט ע"י בודקת.

ובנ"ד אם יש אפשרות לעשות הפס"ט ע"י בודקת, ללא צער גדול, ראוי לעשות כן. אך אם גם זה בלתי אפשרי תסתפק בינתיים בבדיקה שהיא מסוגלת לעשות עד היכן שידה מגעת.

יעקב אריאל